

АКМЕОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ В ПІСЛЯДИПЛОМНОМУ ПРОСТОРИ

Розвиток педагогічної майстерності і професіоналізму вчителя української мови і літератури в системі післядипломної педагогічної освіти пов'язаний із певними чинниками, рушійними силами, що виступають головними детермінантами професійно-особистісного зростання, джерелами і своєрідними ресурсами суб'єктної активності, інновативності й творчості. Для їх позначення послуговуємося термінами **акмеологічні фактори** чи **акмеологічні ресурси**, які трактуємо як синонімічні лексичні структури. Причини труднощів, бар'єрів професійної діяльності вчителя, стимулювальні механізми творчості тією чи іншою мірою конкретизуються в педагогічних розвідках М.Й. Варій, В.Л. Ортинського, І.М. Дичківської, О.І. Гури, Ю.І. Завалевського тощо. Педагогічні умови динаміки професійного потенціалу вчителя української мови і літератури, реалізації системи природних і набутих якостей вияскравлюють О.М. Куцевол, Н.М. Остапенко, Т.В. Симоненко, В.М. Руденко й под. У психолого-акмеологічних дослідженнях Л.В. Абдаліної, О.М. Вержбицької, А.О. Деркача, Н.І. Клокар тощо в основному вивчаються акмеологічні фактори руху особистості, що характеризують допрофесійний (довузівський і вузівський) і певною мірою післяпрофесійний періоди, зокрема вікові зміни, що зумовлюють періодизацію розвитку, систему неперервної освіти та провідну професійно орієнтовану діяльність, причому акцентується увага на задатках, стані суспільства в період становлення, природному середовищі, умовах сімейного і шкільного виховання та навчання, доступі до культурних цінностей і под.

Мета статті – дослідити й вичерпно описати акмеологічні фактори, що гальмують гармонійно-усебічний розвиток учителя української мови і

літератури, формування і вдосконалення педагогічної майстерності в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Грунтовний аналіз психолого-акмеологічної і педагогічної літератури, а також психолого-андрагогічна діагностика вчителів української мови і літератури у формі анкет, тестування, усного опитування, співбесіди, інтерв'ювання дозволяє провести комплексний розгляд акмеологічних факторів формування та вдосконалення педагогічної майстерності словесників на етапі післядипломної освіти у їх взаємозв'язку і взаємозумовленості. Як свідчать отримані результати, творчий професійний розвиток учителя української мови і літератури, досягнення вершин професіоналізму і майстерності можуть гальмувати *внутрішні (суб'єктивні або психофізіологічні)* та *зовнішні (об'єктивні або соціально-професійні)* акмеологічні фактори. Розглянемо їх детальніше.

Внутрішні або суб'єктивні акмеологічні фактори розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури зумовлені виключно його індивідуальними психофізіологічними особливостями, різними структурно-функціональними компонентами психіки, параметрами внутрішніх ресурсів, особистісно-професійного потенціалу, які визначають індивідуальність, природні і набуті якості, стиль професійної діяльності і комунікативної взаємодії незалежно від впливів соціального середовища і професійної дійсності. Причому, як слушно зауважує А.О. Деркач, акмеологічними внутрішніми ресурсами можна вважати лише ті, які забезпечують оптимізацію діяльності, підвищення її ефективності за рахунок високої продуктивності при низьких енерговитратах та підвищення задоволеності від неї суб'єкта, тобто внутрішні ресурси перетворюються на засіб забезпечення тих чи інших показників діяльності [1, с. 28-29]. До *внутрішніх або суб'єктивних чинників*, що позначаються негативними змінами на психофізіологічному й психічному здоров'ї, стоять на заваді розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури, підвищенню професійного рівня, вияву творчої позиції зараховуємо такі:

- психофізіологічні особливості, зокрема низький енергетичний рівень, недостатня фізична й психічна активність, працездатність нервової системи, тип темпераменту, емоційний фон, нерозвиненість або ригідність дивергентного (творчого) мислення, розвиненість індивідуального творчого потенціалу, мотивів, потреб, інтересів, необхідних для продуктивної інноваційної професійно-педагогічної діяльності;

- несформованість чи недостатній рівень розвитку професійно значущих якостей (мотиваційних, емоційно-естетичних, інтелектуальних, екзистенціональних), здібностей, метакомпетентностей, предметних компетентностей і компетенцій, мотиваційної сфери і професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій;

- недостатній для ефективного виконання професійних завдань рівень предметних компетентностей, професійних знань у системі філологічних дисциплін (риторики, стилістики, орфоєпії, культури мови, лінгводидактики, лінгвофілософії, соціолінгвістики, комунікативної лінгвістики, паралінгвістики, лінгвокультурології, мовленнєвої комунікації), методики викладання предмета «Українська мова і література» та суміжних дисциплін, зокрема народознавства, історії України, а також педагогіки і психології;

- стереотипність мислення і професійних установок, закритість новим знанням, механічність виконання професійної діяльності, використання вже набутого соціального й професійного досвіду, компетентностей і компетенцій без бажання набуття інноваційного, тобто професійне старіння вчителя української мови і літератури;

- емоційна, розумова, фізична втома, виснаження, почуття спустошеності, тривожності, зниження працездатності, що пов'язано із постійними перевітками письмових робіт (переказів, творів, диктантів, фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт та ін.), систематичною підготовкою до уроків, атестаційними процедурами, відкритими заходами, психічно-емоційним напруженням, різноманіттям

інноваційних ролей і функцій, які має виконувати вчитель-словесник на кожному уроці мови і літератури залежно від теми, мети і завдань;

- небажання чи невміння, неготовність учителя української мови і літератури відмовитися від технологій, форм чи методів навчально-виховної діяльності, що стали непродуктивними, недієвими за певних обставин;

- слабка поінформованість учителя-словесника про інноваційні технології, форми і методи роботи на уроках української мови і літератури;

- комунікативно-ситуативні бар'єри професійно-педагогічного спілкування з дітьми (колегами, батьками, адміністрацією навчального закладу), зокрема соціальні, ситуаційні, імпровізаційні, контрсугестивні, когнітивні, експресивно-естетичні, інтеракційні, психологічні тощо;

- невміння вчителя-словесника планувати навчально-виховний процес, забезпечуючи фасилітативні, суб'єкт-суб'єктні умови для опанування школярами навчальних програм на рівні Держстандарту, чинних програм з української мови і літератури;

- бар'єри творчості, втрата віри в можливість неперервного професійно-особистісного зростання, розчарування через професійні невдачі, що траплялися раніше, наприклад, невдалий досвід учителя української мови і літератури на фахових конкурсах, розкритикований колегами або представниками адміністрації урок, занижена самооцінка;

- професійні кризи і деформації професійного розвитку, інволюційні процеси в окремі періоди життя, періоди стагнації, регресії і деструктивного розвитку, що проявляються у послабленні професійних якостей, деформуванні якісних поведінково-характерологічних властивостей;

- стихійне, неусвідомлене професійне самовдосконалення вчителя української мови і літератури, нестабільність і періодичність підвищення кваліфікації, власна інерція, байдужість тощо.

Зовнішні чи об'єктивні акмеологічні фактори пов'язуємо з реальною системою професійної діяльності вчителя української мови і літератури на національному і регіональному рівнях, організацією професійного простору в

системі післядипломної освіти для формування педагогічної майстерності, розвитку креативних якостей, гуманістичної позиції, активної взаємодії із соціальним і професійним оточенням. До зовнішніх чинників, що гальмують неперервне професійне зростання вчителя-словесника, зараховуємо:

- авторитарний, ліберальний стиль керівництва в навчальному закладі, де працює вчитель української мови і літератури, відсутність обґрунтованої інноваційної стратегії розвитку школи;
- безсистемність, нерезультативність, формалізм і невипереджальний характер роботи циклової методичної комісії (методоб'єднання) учителів української мови і літератури щодо надання адресної допомоги, продуктивного методичного супроводу професійного самовдосконалення, розвитку професіоналізму і педагогічної майстерності, невідповідність тематичних заходів професійним запитам і потребам конкретного вчителя-словесника, застарілість чи, навпаки, надмірне захоплення інноваційними формами, методами і технологіями підвищення професійної компетентності;
- хаотичність і невиправданість, невідповідність запитам оновленої мовно-літературної парадигми післякурсівих заходів щодо підвищення професіоналізму і педагогічної майстерності вчителя-словесника;
- недостатній рівень соціально-психологічної підтримки, відсутність наставників, однодумців, лідерів, новаторів у навчальному закладі, фундаторів освітніх ініціатив та інновацій серед колег-предметників;
- недостатня інформація про вектори професійного розвитку, шляхи підвищення кваліфікації вчителя-словесника в сучасних соціокультурних умовах, інноваційні ролі і функції, напрями діяльності тощо.

Стимулювальними внутрішніми або суб'єктивними та зовнішніми або об'єктивними акмеологічними факторами розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в умовах оновленої мовно-літературної парадигми є: створений ефективний диференційований освітній простір розвитку педагогічної майстерності на курсовому й післякурсівому періодах професійного зростання, що уможлиблює цілковиту

самореалізацію словесника, розкриття його потенційних можливостей і здібностей, здійснення професійних планів і мрій, тобто умов для професійного довголіття; *сформована акмеологічна позиція* вчителя-словесника, його активна участь в організації навчального процесу, стала навчальна мотивація до неперервного професійно-особистісного саморозвитку, самовдосконалення протягом життя, прагнення не зупинятись на досягнутому, а постійно рухатись уперед; позитивний духовно-моральний імідж навчального закладу, сприятливі, інноваційно-творчі умови для інноваційної професійної діяльності, акцент на творчо-пошуковому компоненті методичної роботи; налагоджена дієва, ефективна мережева система науково-методичного супроводу розвитку професіоналізму словесника-україніста; навчання на курсах підвищення кваліфікації за інноваційними моделями, темами, проблемами тощо.

Отже, комплексний розгляд акмеологічних факторів у їх взаємозумовленості відкриває можливість передусім удосконалювати внутрішні ресурси, розпоряджатися ними в складних умовах, оптимізувати діяльність, тобто акмеологічні ресурси стають психотехнологіями, цілеспрямованими й упорядкованими сукупностями дій, спрямованими на стимуляцію творчості та саморозвитку [1, с. 28]. Факторний аналіз акмеологічних чинників, що гальмують процес сходження вчителя української мови і літератури як суб'єкта професійної діяльності до вершин майстерності і професіоналізму, а також стимулювальних потенційних ресурсів уможливорює розробку ефективної, гнучкої, мобільної системи науково-методичного супроводу, створення відповідного акметехнологічного забезпечення процесу професійного зростання вчителя-словесника в параметрах цільового, мотиваційно-стимулювального, організаційного, критеріального, технологічного й результативно-рефлексивного компонентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акмеологическая оценка профессиональной компетентности государственных служащих : ученик / Под общ. ред. А.А. Деркача. – М.: Изд-во РАГС, 2006. – 108 с.